

تفسیر شمایل شناسانه نگاره «بهرام
گورو آزاده در شکارگاه» در شاهنامه‌های
آلاینجو (۷۲۵-۷۵۸ ق) بر مبنای آرای
پانوفسکی

تفسیر شمایل شناسانه نگاره «بهرام گورو آزاده در شکارگاه» در شاهنامه های آلاینجو (۷۲۵-۷۵۸ ه.ق) بر مبنای آرای پانوفسکی *

معصومه عباچی * دکتر اصغر فهیمی فر *** دکتر محمود طاووسی ****

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۴/۲۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۱/۲۶

چکیده

در نیمه اول قرن هشتم ه. ق در شاهنامه های مصور شیراز با بازنمایی خاصی از نگاره «بهرام گورو و آزاده در شکارگاه» مواجهیم که در دو شاهنامه «کاما»ی سلجوقی، و شاهنامه ۸۳۳ ق تیموری، دیده نمی شود و آن نقشمایه «آزاده در حال مرگ» در شاهنامه های ۷۳۱، ۷۳۳ و ۷۵۳ ق اینجوست. تاکنون، به ارتباط بستر فکری، سیاسی و اجتماعی زمانه ایلخانیان بر نقشمایه آزاده مرده در نگاره های اینجو پرداخته نشده است. از این رو پژوهش حاضر می کوشد با تکیه بر رویکرد پانوفسکی و با روش توصیفی، تحلیلی به تفسیری متفاوت از صحنه مذکور در شاهنامه های اینجو دست یابد و به این پرسش ها پاسخ دهد که چرا نقشمایه «کنیزک و بهرام سوار بر شتر» در دوره اینجو استمرار نیافت و به جای آن «بهرام و کنیزک مرده» تصویر شد؟ و آیا رابطه و نسبتی میان ویژگی های ایزد باستانی بهرام با شخصیت واقعی سلاطین ایلخانی و اینجو وجود دارد که منجر به تحول نقشمایه مذکور شده است؟ از اهداف این پژوهش، یافتن رابطه میان نقشمایه «کنیزک مرده» در شاهنامه های اینجو و «اندیشه های دربار اینجو و تغییرات تفکر ایرانی» است و نیز بررسی نسبت میان ایزد باستانی بهرام و سلاطین دربار اینجو و ایلخانی. بر اساس نتایج این تحقیق، بنمایه کنیزک مرده در شاهنامه های اینجو بر اساس اعتقادات، فرهنگ و زمینه های اجتماعی جامعه ایلخانی، و آل اینجو، با تباری مغولی، شکل گرفته است. شواهدی تاریخی بیانگر وجود «وجه تنبیهی» ابوسعید ایلخانی و رفتار خشن او در تبریز، مبنی بر تنبیه کونجاک خاتون، به دلیل همراهی با شوهرش در جنگ علیه سلطان مذکور است. این زن، چون «کنیزک بهرام گورو»، به دستور ابوسعید به وسیله لگد چارپایان، کشته شد و به نظر می رسد نقاشان اینجو نیز از این صحنه متعلق به شاهنامه بزرگ ایلخانی، در سه شاهنامه اینجو الگو برداری کردند. همچنین گویا نقاش با تصریح بر جنبه حماسی داستان، سعی دارد با تأکید صرف بر کنش بهرام، شخصیت بهرام ساسانی را در حالی که به هیئت شاه زمانه (ابوسعید و شاهان اینجو) در آمده، به ایزد بهرام نزدیک نماید و بدین ترتیب بیشترین اهتمام را در جهت تأکید بر معنای اسطوره باستانی ایران به کار گیرد.

واژگان کلیدی

نقوش جانوری، دیوارنگاره، قالی، خانه پیرنیا، نابین، دوره صفوی.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری معصومه عباچی با عنوان «تحول زیبایی شناختی مکتب نگارگری شیراز در دوره ترکمان (۸۱۰-۹۰۶ ق)» در دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس است.

** دانشجوی دکتری پژوهش هنر دانشگاه تربیت مدرس، و عضو هیأت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان

Email: mahastiabachi@yahoo.com

*** دانشیار و معاون پژوهشی دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس. تهران (نویسنده مسوول).

Email: fahimifar@modares.ac.ir

Email: Tavoosimahmoud@yahoo.com

**** استادگروه پژوهش هنر دانشگاه تربیت مدرس تهران

www.SID.ir